

УДК 378:355.2(233)(237):37.032

DOI 10.32755/sjeducation.2023.01.105

**ПОТЕНЦІАЛ ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ
У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ,
ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ І ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ФАХІВЦІВ ВІЙСЬКОВИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ СЕКТОРУ
БЕЗПЕКИ, ОХОРОНИ, ОБОРОНИ ТА ФАХІВЦІВ
ІЗ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Ігнатюк Ольга Анатоліївна, доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри педагогіки і психології управління
соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна,
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(61002, Україна, м. Харків, вул. Куртичова, 2,
e-mail: olgaignatyuk2016@gmail.com)
ORCID: 0000-0002-5710-7752*

Резнік Світлана Миколаївна, кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки і психології управління
соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна,
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(61002, Україна, м. Харків, вул. Куртичова, 2,
e-mail: svreznik@i.ua)
ORCID: 0000-0001-8310-1242*

Солодовник Тетяна Олександрівна, кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки і психології управління
соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна,
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(61002, Україна, м. Харків, вул. Куртичова, 2,
e-mail: solodovnik_t_a@ukr.net)
ORCID: 0000-0002-7772.993878*

Середа Наталія Вікторівна, кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними
системами ім. академіка І. А. Зязюна
*Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут»
(61002, Україна, м. Харків, вул. Куртичова, 2,
e-mail: sereda.nataliia.khpi@gmail.com)
ORCID: 0000-0001-8472-0117*

Глобалізація та швидкі трансформаційні перетворення суспільства вимагають формування сучасних професійних компетенцій, лідерських якостей і лідерського потенціалу від фахівців усіх сфер життєдіяльності суспільства, в тому числі фахівців військових спеціальностей сектору безпеки, охорони, безпеки та такої важливої сфери як пенітенціарна, що відповідає за підтримання належного рівня суспільної безпеки країни. Ключова роль у формуванні, розвитку та вдосконаленні професійних компетентностей, лідерських якостей та лідерського потенціалу належать освіті як формальній, так і неформальній. Саме формальна освіта завдяки нормативній складовій освітніх програм та можливості обирати індивідуальну стратегію навчання за рахунок вибіркового дисциплін дозволяє формувати конкурентоспроможного фахівця, мобільного, з притаманними професійно важливими якостями, перспективного світогляду, культури, діловитості, здатності аналізувати виробничу ситуацію, готових до успішного вирішення ними повсякденних бойових і фахових завдань. Система неформальної освіти, яка може охоплювати систему підвищення кваліфікації фахівців (викладачів, персоналу установ тощо), може задовольнити потреби фахівців у набутті зазначеними фахівцями найкращих професійних навичок майбутнього на ринку праці, *soft, hard, meta skills*.

Метою дослідження є розкриття ефективності розвитку професійної компетентності, лідерських якостей та лідерського потенціалу фахівців військових спеціальностей сектору безпеки, охорони, безпеки та фахівців правоохоронної пенітенціарної системи через призму потенціалу формальної та неформальної освіти досвіду Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Методологія відображає взаємозв'язок методологічних підходів (компетентнісного, системного, акмеологічного, особистісно орієнтованого) до вивчення процесу розвитку ефективності розвитку професійної компетентності, лідерських якостей і лідерського потенціалу фахівців військових спеціальностей сектору безпеки, охорони, безпеки та фахівців правоохоронної пенітенціарної системи через призму потенціалу формальної та неформальної освіти досвіду Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (далі НТУ «ХПІ»).

Наукова новизна. Виконані дослідження (2018–2021 рр.) дозволили виявити потенціал формальної та неформальної освіти у розвитку професійної компетентності, лідерських якостей та лідерського потенціалу фахівців військових спеціальностей сектору безпеки, охорони, безпеки та фахівців правоохоронної пенітенціарної системи в умовах НТУ «ХПІ» з підготовки фахівців за ОП 011 магістерський рівень та підвищення кваліфікації через участь у міжнародній педагогічній школі-семінарі «Сучасні педагогічні науки в освіті».

Висновки. Результати виконаних досліджень підтвердили думки авторів щодо важливості, ролі, впливу потенціалу формальної та неформальної освіти у розвитку професійної компетентності, лідерських якостей та лідерського потенціалу фахівців військових спеціальностей сектору безпеки, охорони, безпеки та фахівців правоохоронної пенітенціарної системи України. Саме проведення навчальних занять у формі лекцій, семінарських занять, практики, тренінгів, педагогічних майстерень дають змогу враховувати принципи таких наукових підходів, як системний, компетентнісний, акмеологічний, особистісно орієнтований, спонукають здобувачів розвивати рівень професійної компетентності, лідерських якос-

тей та лідерського потенціалу, сприятимуть подальшим удосконаленням своїх професійних знань, умінь та навичок, розвитку професійно важливих якостей.

Ключові слова: військові фахівці, лідерські якості, лідерський потенціал, пенітенціарний персонал, професійна компетентність.

**POTENTIAL OF FORMAL AND NON-FORMAL
EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL
COMPETENCE, LEADERSHIP QUALITIES
AND LEADERSHIP POTENTIAL OF SPECIALISTS
IN MILITARY SPECIALTIES OF THE SECTOR OF
SECURITY, DEFENCE AND SPECIALISTS IN LAW
ENFORCEMENT ACTIVITIES OF THE PENITENTIARY
SYSTEM OF UKRAINE**

Ihnatiuk Olha, Doctor of Science (Pedagogy), Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management of the academician I. Ziaziun,

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(2 Kirpychova Street, Kharkiv, 61002, Ukraine,

e-mail: olgaignatyuk2016@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-5710-7752

Reznik Svitlana, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management of the academician I. Ziaziun,

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(2 Kirpychova Street, Kharkiv, 61002, Ukraine,

e-mail: svreznik@i.ua)

ORCID: 0000-0001-8310-1242

Solodovnyk Tetiana, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management of the academician I. Ziaziun,

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(2 Kirpychova Street, Kharkiv, 61002, Ukraine,

e-mail: solodovnik_t_a@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-7772.993878

Sereda Nataliia, PhD in Art Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management of the academician I. Ziaziun,

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(2 Kirpychova Street, Kharkiv, 61002, Ukraine,

e-mail: sereda.nataliia.khpi@gmail.com)

ORCID: 0000-0001-8472-0117

Globalization and rapid transformational amendments of society require the formation of modern professional competencies, leadership qualities and leadership potential from specialists of all spheres of society, including specialists of military specialties of the sector country's security. Education, both formal and non-formal, plays a key role in the formation, development and improvement of professional competences, leadership qualities and leadership potential. It is formal education, thanks to the normative component of educational programs and the opportunity to choose an individual learning strategy through selective disciplines, that allows you to form a competitive specialist, mobile, with inherent professionally important qualities, a perspective outlook, culture, business acumen, the ability to analyze the production situation, ready to successfully solve everyday battles and professional tasks. The system of non-formal education, which can include the system of improving the qualifications of specialists (teachers, staff of institutions, etc.), can meet the needs of specialists in acquiring the best professional skills of the future in the labor market, soft, hard, meta skills.

The aim of the study is to reveal the effectiveness of the development of professional competence, leadership qualities and leadership potential of specialists in military specialties of the security, protection, security sector and specialists of the law enforcement penitentiary system through the prism of the potential of formal and non-formal education of the experience of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute".

The methodology is based on reflects the interrelationship of methodological approaches (competent, systemic, acmeological, person-oriented) to the study of the process of development of the effectiveness of professional competence, leadership qualities and leadership potential of specialists in military specialties of the security, protection, security sector and specialists of the law enforcement penitentiary system through the prism of the potential of formal and non-formal education experience of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (hereinafter NTU "KhPI").

Scientific novelty. The conducted research allowed us to identify the potential of formal and non-formal education in the development of professional competence, leadership qualities and leadership potential of specialists in military specialties of the security, protection, security sector and specialists of the law enforcement penitentiary system in the conditions of the NTU "KhPI" for training specialists for educational programme 011 master's level and advanced training through participation in the seminar "Modern Pedagogical Sciences in Education" at the International Pedagogical School.

Conclusions. The results of the research confirmed the authors' opinions regarding the importance, role, and influence of the potential of formal and non-formal education in the development of professional competence, leadership qualities, and leadership potential of specialists in military specialties of the security, protection, security sector, and specialists of the law enforcement and penitentiary system of Ukraine. It is the conducting of educational classes in the form of lectures, seminars, practice, trainings, pedagogical workshops that allow taking into account the principles of such scientific approaches as systemic,

competent, acmeological, personal-oriented, encourage applicants to develop the level of professional competence, leadership qualities and leadership potential, will contribute to further improvement of professional knowledge, abilities and skills, development of professionally important qualities.

Key words: *military specialists, leadership qualities, leadership potential, penitentiary personnel, professional competence.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Система трансформація українського суспільства передбачає реформування професійної освіти (в тому числі сфери військової та правоохоронної діяльності). Прагнення до побудови громадянського суспільства потребує реформування системи професійної підготовки та якісно нової підготовки фахівців. Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній простір Європи, на модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Підвищення якості фахової підготовки здобувачів повинне спрямовуватись на формування в майбутніх спеціалістів перспективного світогляду, культури, діловитості, здатності аналізувати виробничу ситуацію, вдосконалювати себе як фахівця-лідера.

Якість реформування і розвитку сектору безпеки, охорони та оборони залежить від системи військового управління, підготовлених кадрів професіоналів-лідерів, готових до успішного вирішення ними повсякденних і бойових завдань. Підвищення ефективності діяльності пенітенціарної системи України передбачає високий рівень професійної підготовленості майбутніх фахівців із правоохоронної діяльності. Відповідно до проекту Закону «Про пенітенціарну систему», представленого 23 лютого 2017 року, «метою пенітенціарної системи є захист суспільства від злочинності. Діяльність пенітенціарної системи не має каральної спрямованості та спрямована на ресоціалізацію та реінтеграцію особи» [9]. Забезпечення реабілітації, ресоціалізації та реінтеграції, гуманізації та допомоги ув'язненим у їхньому поверненні до суспільства, не вчиняючи злочинів, вимагає особливих професійних та особистісних якостей пенітенціарного персоналу.

Однією з нагальних проблем професійної освіти відповідно до зазначених вище вимог є підготовка здобувачів до готовності розвитку професійної компетентності, лідерських якостей, а роз-

криття та розвиток лідерського потенціалу майбутніх фахівців військових спеціальностей сектору безпеки, охорони, оборони (фахівців ВСБОО) та фахівців із правоохоронної діяльності пенітенціарної системи (фахівців ПОДПС) може мати вирішальне значення у виконанні ними фахових завдань у своїй професійній діяльності в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що значна кількість науковців опікувалася проблемою військової та правоохоронної освіти. У центрі уваги вчених знаходилися питання щодо розвитку, формування: *професійної компетентності* – дослідження [1; 2; 3; 8; 10]. Увага науковців до *лідерської компетентності* зосереджена в роботах [4]; *лідерського потенціалу* [7]; *комунікативної компетентності* – [16]; *педагогічної компетентності* – [15]; *управлінської компетентності / готовності до управлінської діяльності* – [13; 14]; *психолого-педагогічної компетентності* – [5]; *військово-спеціальної* – [6]. Значна увага фахівців у підготовці військових і правоохоронних кадрів зосереджена на педагогічному контролі, системі *оцінювання готовності до професійної діяльності* та діагностуванні якостей [17]; питаннях психологічного забезпечення [18] та ін. З виникненням нових викликів і загроз національній безпеці забезпечення правопорядку в сучасних умовах потребують ретельного аналізу результатів навчання – знання, вміння, навички, способи мислення, ціннісні орієнтації, інші професійно важливі властивості майбутніх військових фахівців та фахівців із правоохоронної діяльності пенітенціарної системи України, які вони повинні мати після завершення підготовки [19; 20].

Метою дослідження є розкриття ефективності розвитку професійної компетентності, лідерських якостей та лідерського потенціалу фахівців військових спеціальностей сектору безпеки, охорони, безпеки та фахівців правоохоронної пенітенціарної системи через призму потенціалу формальної та неформальної освіти досвіду Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що сьогодні диктує необхідність впровадження ідеї неперервної професійної освіти, яка посідає важливе місце серед сучасних прогресивних

освітніх ідей, спрямованих на забезпечення сталого розвитку нашого суспільства. Акцент робиться на *фундаменталізації освіти, збільшенні доступності всіх видів освіти для населення, технологічності освіти, випереджальному характері освіти, що* зорієнтовує особистість на майбутнє. Цікавим у цьому контексті є досвід формальної освіти в умовах НТУ «ХП». Розглянемо його на прикладі підготовки здобувачів на ОП 011 «Освітні, педагогічні науки».

Таблиця 1 – Тематика напрямів досліджень здобувачів з числа фахівців ПОДПС (Ф1) та фахівців ВСБОО (Ф2) на ОП 011 у період 2018/2021 н. рр.

№ з/п	Напрямок дослідження	% звернень	2018/2019		2019/2020		2020/2021	
			Ф1	Ф2	Ф1	Ф2	Ф1	Ф2
1	Формування готовності до професійного розвитку	10,9	+		+	+	+	+
2	Формування ПЗЯ сучасних фахівців	10,9	+	+		+	+	
3	Розвиток лідерських якостей засобами тренінгу	13,1	+	+	+	+	+	+
4	Розвиток ораторської майстерності	6,5	+	+		+		+
5	Формування морально-вольових якостей	6,5		+	+		+	
6	Розвиток лідерського потенціалу	13,1	+	+	+	+	+	+
7	Методики розвитку стресостійкості	8,7		+	+		+	+
8	Удосконалення практичних навичок у контексті розвитку професійної компетентності фахівців	15,1	++	+	+	+	+	+
9	Умови та методики розвитку конфліктологічної компетентності	6,5	+		+			+
10	Вдосконалення комунікативної компетентності	8,7	+	+	+	+		

Так, з 2018/2021 н. рр. на ОП 011 «Освітні, педагогічні науки» НТУ «ХП» магістерський рівень здобули 262 здобувача. Серед них 46 здобувачів – представники (Ф1) майбутніх фахівців ПОДПС 12,2 %, (Ф2) фахівців ВСБОО 5,2 %. Тематика напрямів (табл. 1).

Отже, моніторинг обраних напрямів досліджень здобувачами на ОП 011 з числа визначених фахівців Ф1 та Ф2 довів, що (8 напрям) удосконалення практичних навичок у контексті розвитку професійної компетентності фахівців посідає 1-ше місце (15,1 % у співвідношенні Ф1/Ф2=4:3); 2-ге місце посідають (напрями 3 та 6), а саме: розвиток лідерських якостей засобами тренінгу, розвиток лідерського потенціалу (13,1 % у співвідношенні Ф1/Ф2=3:3); 3-тє місце у рейтингу належить (1 та 2 напрямам) формуванню готовності до професійного розвитку, формуванню професійно значущих якостей (ПЗЯ) (10,9 % у співвідношенні Ф1/Ф2= 3:2); 4-тє місце посідає (7 та 10 напрями) методика розвитку стресостійкості та вдосконалення комунікативної компетентності (8,7 % у співвідношенні Ф1/Ф2= 2: 2); замикають рейтинг та посідають 5-тє місце рейтингу (4, 5 та 9 напрями) відповідно (6,5 % у співвідношенні Ф1/Ф2= 2:1).

Тож цілком зрозуміло, що *фундаменталізація* освіти спрямована на формування системного мислення, цілісної картини світу; *збільшення доступності всіх видів освіти для населення* забезпечується як дистанційним навчанням та впровадженням різних телекомунікаційних технологій; *технологічність освіти* приводить до значущості етапів самоосвіти, принципу індивідуалізації навчання, підвищення ролі засобів навчання; *випереджальний характер освіти* зорієнтовує особистість на майбутнє, на умови майбутньої професійної діяльності в інноваційних умовах розвитку суспільства, а перед педагогами і дослідниками окреслює нові напрямки в педагогічних дослідженнях, які мають бути спрямованими на оптимізацію концептуалізації освіти, визначення мети, змісту і технологій інноваційної підготовки сучасних професіоналів-лідерів.

Таблиця 2 – Розподіл відповідей здобувачів про переваги формальної освіти (на прикладі ОП 011 магістерський рівень НТУ «ХП»)

№ з/п	Переваги навчання на ОП 011	Фахівці ПОДПС (32 особи)		Фахівці ВСБОО (14 осіб)	
		Усього відповідей, осіб	Відсоток від кількості відповідей, %	Усього відповідей, осіб	Відсоток від кількості відповідей, %
1	Фундаментальність теоретичної підготовки, базові професійні знання	30	94	12	86
2	Різноманітність освіти (можливість вибору індивідуальної траєкторії навчання здобувача)	29	90	13	93
3	Структурованість, підпорядкованість, системність та інноваційність знань	28	87	11	79
4	Якість та академічність освіти	31	97	14	100
5	Доброзичливий психологічний клімат та атмосфера співпраці у групі, інституті, університеті	29	91	13	93
6	Формування системного професійного мислення	27	84	12	86

Зазначимо, що у процесі підготовки здобувачів на ОП 011 дотримуємося таких принципів [11; 12]: по-перше, індивідуальної значущості знань, умінь і навичок, яких набуває здобувач; по-друге, наявності цілісної інформації про сутність і структуру,

функції педагогічної діяльності; по-третє, послідовного переходу від навчальної через квазіпрофесійну (моделювання професійної) до професійної педагогічної діяльності; по-четверте, проблемного і діалогічного спілкування в системі «студент-викладач» і «студент-студент»; по-п'яте, індивідуалізації та диференціації змісту психолого-педагогічного навчання, технологій організації навчального процесу; по-шосте, ігрового моделювання й рольової перспективи; по-сьоме, єдності навчання й виховання, розвитку й самовдосконалення; по-восьме, відкритості навчання (гармонійне поєднання різних технологій навчання (як традиційних, так і інноваційних)).

Думки здобувачів щодо переваг вищої професійної освіти (формальної освіти) (табл. 2), яку вони здобули під час навчання на ОП 011 у НТУ «ХП» з декількох причин. *По-перше*, вони є показниками якості підготовки конкурентоспроможних фахівців, яких готує наш ЗВО в нових умовах приєднання до європейського освітнього простору. *По-друге*, вони можуть бути корисними з точки зору управління якістю підготовки у ЗВО, корегування моделі випускника у контексті формальної освіти під час підготовки на освітній програмі ОП, під час корегування змісту освіти, впровадження інноваційних освітніх технологій. *По-третє*, вони можуть бути корисними для власного особистісно професійного розвитку і самовдосконалення протягом усього життя.

Організація практичних і семінарських занять передбачає взаємодію та активне спілкування рівноправних учасників (семінар-круглий стіл, семінар-дискусія, семінар-дослідження, робота у командах за типом брейн-рингу тощо), де аспіранти набувають досвіду колективної командної роботи, розвивають особистісний потенціал, відповідальність за результати співпраці, комунікативні, організаторські, лідерські якості, виступають у ролі доповідачів і опонентів, ставлять та вирішують (творчі, пошукові, проєктувальні) проблеми, тренуються у публічному виступі, презентації, доведенні та відстоюванні правильності власної позиції тощо. Оскільки особистість лідера формується в основному внаслідок його власної праці та зусиль, то весь період його перебування у ЗВО має бути пов'язаний з його безперервною, ак-

тивною пізнавальною діяльністю, спрямованою не лише на за-
своєння знань, а й на їхнє творче застосування у майбутній про-
фесійній діяльності. Організація та управління цим процесом –
основне завдання професорсько-викладацького складу ЗВО.

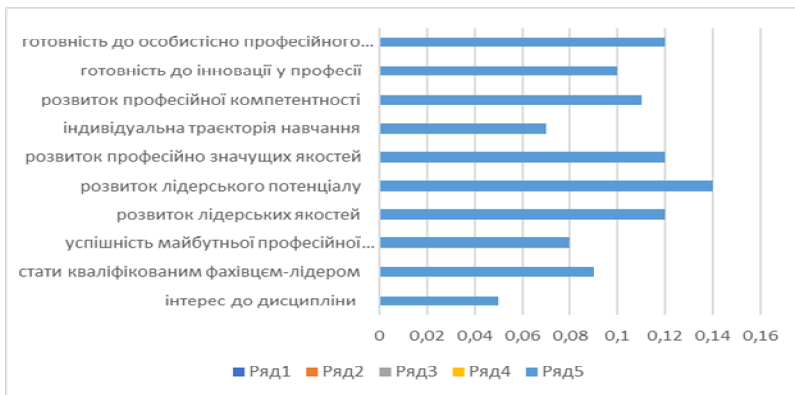

Рис. Значущість факторів формальної освіти на думку здобувачів ОП 011 НТУ «ХП» (фахівці ПОДПС та фахівці ВСБОО в період 2018/2021 н. рр.)

Як відзначають респонденти, саме інтерес до дисципліни на ОП 011 та можливість забезпечення успішності майбутньої професійної діяльності є найбільш визначальними мотивами, що спонукають здобувачів до навчання (рис.). Далі відзначають стати кваліфікованим фахівцем-лідером та можливість вибору індивідуальної траєкторії навчання можна віднести на 3 місце (їх частка становить 7–9 %). Наступними в рейтингу визначені: готовність до інновацій у професії (10 %), розвиток професійної компетентності (11 %), розвиток лідерських якостей, розвиток професійно значущих якостей, готовність до особистісно професійного розвитку (12 %). Замикає рейтингову десятку – розвиток лідерського потенціалу (14 %).

Отже, діяльнісний підхід у навчанні апелює до внутрішньої активності людини, викликаній не примусом, а зацікавленістю змістом та методами освіти. У рамках цього підходу навчальна діяльність має бути побудована таким чином, щоб було усвідомлено мотиваційно-ціннісну значущість навчання для успішної професійної діяльності лідера.

НТУ «ХП» є лідером надання освітніх послуг, які представлені формальною та неформальною освітою. Прикладом неформальної освіти можуть слугувати науково-практичні заходи, що спрямовані на активізацію роботи з удосконалення педагогічної майстерності викладачів, підвищення рівня професійної компетентності фахівців-лідерів різних спеціальностей, розвиток їх лідерських якостей, розкриття їх лідерського потенціалу. З урахуванням цих важливих напрямів роботи організуються конференції, виставки науково-методичної літератури, школи-семінари, проводяться щорічно міжнародна школа-семинар «Педагогічні технології в освіті», що безпосередньо сприяють розвитку творчого потенціалу педагогічних працівників, виявленню, узагальненню і поширенню кращого педагогічного досвіду.

Визначено, що мета школи-семинару – підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників шляхом їх ознайомлення та навчання сучасним технологіям педагогічного процесу, а також обміну досвідом щодо нових підходів до виховання і розвитку особистості.

Під час роботи школи-семинару учасники знайомляться з досвідом застосування сучасних педагогічних технологій в освіті, які використовуються в НТУ «ХП», та провідних навчальних закладах України та Європи. У центрі уваги перебувають питання щодо загальної структури професійної діяльності педагогів вищої школи та сучасних вимог до неї; слухачі мають змогу обмінятися власним досвідом щодо шляхів подолання проблем упровадження інновацій у навчальний процес. Щорічно Школа проводиться у формі педагогічних майстерень за напрямками: STEM-лабораторії, майстер-класів, ділових ігор, тренінгів, дискусій, демонстрацій, презентацій, спрямованих на формування, розвиток та вдосконалення особистісних професійних компетентностей (організаторських, творчих, лідерських, комунікативних тощо), підвищення ефективності професійної діяльності у сфері освіти. Роботою майстерень керують провідні викладачі та спеціалісти НТУ «ХП» та інших освітніх установ України, Великої Британії, Іспанії, Норвегії, Португалії, США, Туреччини.

Моніторинг діяльності щорічної міжнародної школи-семинару «Педагогічні технології в освіті» довів, що в період

з 2018–2022 рр. відвідали 106 слухачів з числа фахівців ПОДПС та фахівців ВСБОО. Серед напрямів частіше обирають відвідування і роботу в таких педагогічних школах-майстернях:

- сучасні технології розвитку компетентностей ефективної взаємодії у конфлікті суб'єктів освітнього процесу;
- методика подолання психічної травми в дорослому та дитячому віці – шлях до щасливого майбутнього;
- технологія проведення рольової гри в педагогічному процесі;
- конструювання освітніх цілей у коучинговому підході;
- сторітелінг у педагогічній практиці: розвиток комунікативного потенціалу викладача;
- особливості використання інтерактивних методів взаємодії зі студентами в сучасних умовах дистанційного навчання;
- теорія спіральної динаміки в системі освіти;
- роль підвищення емоційного інтелекту в освіті – застосування інновацій на платформі телеграм;
- забезпечення академічної доброчесності в закладах освіти;
- лідером ти повинен бути за будь-яких обставин;
- емоційно-вольова стресостійкість працівника сфери соціального забезпечення;
- особливості відновлення психічного здоров'я викладача.

Варто зазначити, що проаналізований теоретичний досвід підготовки фахівців (В. Аніщенко [1], І. Горбач [7], П. Дармограй [8], О. Тогочинський [14], Д. Ягунов [19], В. Ягунов [20] та ін. дослідження [11; 12]) і практичний досвід роботи щорічної міжнародної школи-семінару «Педагогічні технології в освіті» спрямовано на підвищення кваліфікації її слухачів та ґрунтується на таких вихідних положеннях:

1. Професійна освітня підготовка у вигляді неформальної освіти слухачів передбачає певний арсенал інноваційного змісту освіти та інноваційних технологій, навчально-виховних засобів формування в них готовності до професійної (інноваційної) праці. Використання цих педагогічних засобів забезпечує вдосконалення тільки окремих компонентів готовності майбутніх фахівців-лідерів.

2. Структурні компоненти готовності слухачів до професійної діяльності фахівців ПОДПС та фахівців ВСБОО повинні відобра-

жати знання та вміння здійснювати таку діяльність у правовому полі, емоційне ставлення і наявність психофізіологічних якостей, що визначають придатність до цієї діяльності.

3. Набуття інноваційних знань та практично-процесуальних вмінь професійної діяльності становлять частину професійного досвіду фахівців-лідерів. Вони набуваються у процесі неформальної освіти і визначають навчальну мету освітнього процесу.

4. Цілеспрямоване набуття (вдосконалення) інноваційних знань та вмінь сприяє розвитку певних психофізіологічних якостей фахівців-лідерів, які забезпечують успішність діяльності у професійній праці, розвитку і реалізації лідерського потенціалу.

5. На інтенсивність цього процесу впливає розуміння значущості вдосконалення професійної компетентності, розвиток лідерських якостей та реалізацію лідерського потенціалу фахівців-лідерів, тому важливим є формування позитивного ставлення слухачів до набуття відповідного досвіду в неформальній освіті. Таке ставлення є складовою професійної спрямованості і визначає мету підготовки фахівців-лідерів до інноваційної професійної діяльності.

Таблиця 3 – Результати анкетування слухачів, які пройшли підвищення кваліфікації шляхом участі в роботі міжнародної школи-семінару «Педагогічні технології в освіті» з числа фахівців ПОДПС та фахівців ВСБОО у період 2018–2021 рр.

Характер відповідей слухачів	Кількість позитивних відповідей	% від загального числа відповідей
Робота в педагогічних майстернях, майстер-класах, участь у ділових іграх, відвідування тренінгів, дискусій сприяли усвідомленню сутності основ педагогічної майстерності майбутнього педагога, розумінню сутності педагогіки як мистецтва, педагогічної діяльності	100	94
Зрозуміли питання значущості моральності педагога для ефективної професійної діяльності	102	96
Навчилися організації професійної діяльності (викладацькій за фахом) на рефлексивній основі	75	71

Закінчення табл. 3

Навчилися аналізувати інформацію, психологічні та соціальні особливості діяльності, на її підставі обирати та застосовувати в навчально-виховному процесі сучасні методики та інноваційні педагогічні технології, знаходити рішення у професії, використовуючи науковий підхід	82	77
Оволоділи навичками оцінки суб'єктивних і об'єктивних показників особистісно-професійного потенціалу особистості, його працездатності, навчилися формувати та запроваджувати стратегії, методики, технології особистісно-професійного розвитку та вдосконалення	77	73
Навчилися методикам управління емоційними станами колег і вихованців, запобігання емоційного вигорання, афектних станів особистості та конфліктів у діяльності	73	69
Відзначають важливість розуміння логіки навчального процесу, логіки навчального предмета, логіки педагогічного контролю в системі вищої школи; здатність володіти педагогічними технологіями, вмінням проектування змісту і методик професійної підготовки майбутніх фахівців-лідерів	78	74
Оволоділи навичками діяти етично і брати на себе відповідальність за вплив своєї професійної поведінки на навколишнє середовище і суспільство	72	68
Сформували уявлення про педагогічну техніку викладача (в т. ч. керування емоційними станами, володіння собою (осанка, міміка, жести), технікою мови, вмінням співпрацювати з колективом у процесі вирішення педагогічних завдань)	83	78
Відзначають розуміння закономірностей і технологій розвитку голосової культури	79	75
Усвідомили значущість ефективної педагогічної взаємодії зі здобувачами, слухачами, етапи педагогічного спілкування, її мету	76	72
Сформували вміння виступати перед аудиторією та вести дискусію; аргументовано відстоювати свою позицію; розкривати лідерський потенціал	71	67
Усвідомили рівень своїх якостей, необхідних для майбутнього професіонала-лідера (викладача за фахом у вищій школі)	85	80
Виявили фактори, що перешкоджають їхньому становленню як мобільних фахівців, професіоналів-лідерів	67	63

Отже, наведені дані педагогічної діагностики (табл. 3) щодо сформованості основ педагогічної майстерності майбутніми викладачами вищої школи свідчать про позитивну динаміку змін,

яка відбулася у слухачів під час підвищення кваліфікації шляхом участі в роботі міжнародної школи-семінару «Педагогічні технології в освіті» з числа фахівців ПОДПС та фахівців ВСБОО у період 2018–2022 рр. Моніторинг результатів анкетування слухачів щодо набуття теоретико-практичних знань та практично-процесуальних умінь, самооцінки особистісного розвитку і готовність до професійного самовдосконалення учасників науково-методичного заходу підтверджує, що мету роботи школи-семінару щодо підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників шляхом їх ознайомлення та навчання сучасним технологіям педагогічного процесу, а також обміну досвідом щодо нових підходів до виховання та розвитку особистості досягнуто.

Висновки. Сучасний етап розвитку людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань, характеризується якісно новими вимогами до розвитку освіти. Євроінтеграційний аспект професійної підготовки майбутніх фахівців-лідерів спрямований на формування «якісного» педагога-лідера, підвищення якості підготовки. Важливо, що педагогічна діяльність, як і будь-яка інша, має не тільки кількісну міру, але і якісні характеристики. Зміст й організацію педагогічної праці можна правильно оцінити, лише визначивши рівень творчого ставлення педагога до своєї діяльності, що відбиває ступінь реалізації ним своїх можливостей під час досягнення поставлених цілей. Саме тому творчий характер педагогічної діяльності є найважливішою її об'єктивною характеристикою. Вона обумовлена тим, що різноманіття педагогічних ситуацій, їхня неоднозначність вимагають варіативних підходів до аналізу й вирішення завдань, які випливають із них. Відомо, що розвиток свідомості та творчих параметрів людини відбувався шляхом від простого споглядання до глибокого пізнання дійсності, а лише потім до її творчого перетворення. Як у традиційно нетворчу працю можна внести елемент творчості, так і, навпаки, педагогічну діяльність можна будувати за шаблоном, позбавивши її властивого їй творчого початку. У проведеному дослідженні було доведено актуальність і ефективність розвитку професійної компетентності, лідерських якостей та лідерського потенціалу

фахівців військових спеціальностей сектору безпеки, охорони, безпеки і фахівців правоохоронної пенітенціарної системи через призму потенціалу формальної та неформальної освіти досвіду Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Список використаних джерел

1. Аніщенко В. О. Система та педагогічні умови формування професійної компетентності офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 4 (19). С. 6–25.
2. Артюшин Г. Інтеграція фахових і психологічних складових у структурі професійної компетентності співробітників органів сектору безпеки та оборони України. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. № 10. С. 5–11.
3. Білявець С. Я. Методична система формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін : дис. ... д-ра пед. наук. Хмельницький, 2019. 565 с.
4. Бойко О. В. Теоретико-методичні проблеми формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2014. 544 с.
5. Боровик Л. В. Теоретичні і методичні засади формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів прикордонників : дис. ... д-ра пед. наук. Хмельницький, 2019. 722 с.
6. Веретільник В. В., Діденко О. В. Обґрунтування педагогічних умов розвитку військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників у процесі магістерської підготовки. *ScienceRise : Pedagogical Education*. 2017. № 2 (10). С. 46–50.
7. Горбач І. Шляхи формування стратегічно-діяльнісного компоненту лідерського потенціалу майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби України. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2020. № 3. С. 122–138.
8. Дармограй П. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів Державної пенітенціарної служби України у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Хмельницький, 2017. 20 с.
9. Проект Закону про пенітенціарну систему від 03.10.2017. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT3860> (дата звернення: 10.02.2023).

10. Нехаєнко С. І. Розвиток професійної компетентності офіцерів – організаторів морально-психологічного забезпечення в процесі оперативно-тактичної підготовки : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2021. 407 с.

11. Романовський О., Ігнатюк О., Резнік С., Солодовник Т. Концептуальні засади інноваційно-стратегічного напрямку підготовки майбутніх військових фахівців різних спеціальностей сектору безпеки, охорони, оборони в умовах освітніх трансформацій. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2021. № 4. С. 47–58.

12. Романовський О. Г., Ігнатюк О. А. Вимоги ринку праці та ключові тенденції формування «якісного» майбутнього фахівця другого та третього рівнів підготовки спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2022. № 1. С. 3–16.

13. Сушков О. О. Культура управлінської діяльності офіцера Державної пенітенціарної служби України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1. С. 65–74.

14. Тогочинський О. М. Інноваційність програм підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20. Т. 3. С. 79–84.

15. Чистовська І. П. Формування педагогічної компетентності майбутніх магістрів військового управління : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2006. 223 с.

16. Шалигіна Н. П. Розвиток комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів у процесі військово-професійної підготовки до участі в міжнародних миротворчих операціях : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2019. 376 с.

17. Шемчук В. А. Педагогічні умови розвитку управлінського мислення майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук / Нац. ун-т оборони України. Київ, 2012. 288 с.

18. Юр'єва Н. В. Мотиваційні ресурси стресостійкості військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних : атореф. дис. ... канд. психол. наук. Харків : НУЦЗУ, 2015. С. 25.

19. Ягунов Д. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування. Одеса : Фенікс, 2011. 445 с.

20. Ягунов В. В. Теорія і методологія військово-педагогічних досліджень : підручник. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2019. 444 с.

References

1. Anishchenko, V. O. (2019), System and pedagogical conditions of formation of professional competence of officers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Pedagogical sciences*, № 4 (19), pp. 6–25.

2. Artiushyn, H. (2016), Integration of professional and psychological components in the structure of professional competence of employees of the security and defense sector of Ukraine, *Professional education: problems and prospects*, № 10, pp. 5–11.

3. Biliavets, S. Ya. (2019), *Methodical system of formation of professional competence of future border officers in the process of training in military special disciplines* : Doctor of Sciences (Pedagogy) Thesis, Khmelnytskyi.

4. Boiko, O. V. (2014), *Theoretical and methodological problems of forming the leadership competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine* : monograph, IMA-Press, Dnipropetrovsk.

5. Borovyk, L. V. (2019), *Theoretical and methodological principles of the formation of psychological and pedagogical competence of future border guards* : Doctor of Sciences (Pedagogy) Thesis, Khmelnytskyi.

6. Veretilnyk, V. V. and Didenko, O. V. (2017), Justification of pedagogical conditions for the development of military-special competence of border guards in the process of master's training, *ScienceRise : Pedagogical Education*, № 2 (10), pp. 46–50.

7. Horbach, I. (2020), Ways of forming the strategic and operational component of the leadership potential of future specialists of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, *Theory and practice of managing social systems: philosophy, psychology, pedagogy, sociology*, № 3, pp. 122–138.

8. Darmohrai, P. (2017), *Formation of professional competence of future officers of the State Penitentiary Service of Ukraine in the process of professional training* : PhD in Pedagogy Thesis, Khmelnytskyi.

9. Ukraine (2017), *On the penitentiary system* : Draft Law of Ukraine dated 03.10.2017, Cabinet of Ministers of Ukraine, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/NT3860> (date of application: 10.02.2023).

10. Nekhaenko, S. I. (2021), *Development of professional competence of officers - organizers of moral and psychological support in the process of operational and tactical training* : PhD in Pedagogy Thesis, Kyiv.

11. Romanovskyi, O., Ihnatiuk, O., Reznik, S. and Solodovnyk, T. (2021), Conceptual foundations of the innovative and strategic direction

of training future military specialists in various specialties of the security, protection, and defense sectors in the context of educational transformations, *Theory and practice of social systems management*, № 4, pp. 47–58.

12. Romanovskiy, O. and Ihnatiuk, O. (2022), Requirements of the labor market and key trends in the formation of a "quality" future specialist of the second and third levels of training in the specialty 011 "educational, pedagogical sciences", *Theory and practice of social systems management*, №1, pp. 3–16.

13. Sushkov, O. O. (2017), The culture of managerial activity of an officer of the State Penitentiary Service of Ukraine, *Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, № 1, pp. 65–74.

14. Togochynskiy, O. M. (2020), Innovativeness of training programs for rank and file officers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, *Innovative pedagogy*, Issue 20, Vol. 3, pp. 79–84.

15. Chystovska, I. P. (2006), *Formation of pedagogical competence of future masters of military administration* : PhD in Pedagogy Thesis, Kyiv.

16. Shalykhina, N. P. (2019), *Development of communicative competence of officers of multinational headquarters in the process of military-professional training for participation in international peacekeeping operations* : PhD in Pedagogy Thesis, Kyiv.

17. Shemchuk, V. A. (2012), *Pedagogical conditions for the development of managerial thinking of future masters of military administration in the postgraduate education system* : PhD in Pedagogy Thesis, National University of Defense of Ukraine, Kyiv.

18. Iurieva, N. V. (2015), *Motivational resources of stress resistance of servicemen of the National Guard units of Ukraine for convoying, extradition and protection of defendants* : PhD in Psychology Thesis, National University of Civil Defense Of Ukraine, Kharkiv.

19. Iahunov, D. (2011), *Penitentiary system of Ukraine: historical development, modern problems and prospects for reform*, Feniks, Odesa.

20. Iahupov, V. V. (2019), *Theory and methodology of military-pedagogical research* : textbook, National University of Defense of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, Kyiv.